

**K organizaci vědecké kinematografie
za druhé světové války
a bezprostředně po ní**

Rekonstruovat činnost Československé společnosti pro vědeckou kinematografii v období jejího působení před rokem 1945 v úplnosti, hledat v jejích aktivitách pravidelnosti a interpretovat odchylky od těchto pravidelností, zkoumat rozpory mezi praxí a proklamovanými záměry a plány – takové cíle historického výzkumu si bohužel nelze vzhledem k situaci archivních pramenů klást. Většina materiálů, které Společnost až do druhé světové války schraňovala, byla, jak mimo jiné dokazuje níže publikovaný náčrt referátu o válečné činnosti Společnosti z pera Karla M. Paspy, zničena. Jakožto instituci zakotvenou v univerzitním prostředí postihla Společnost především vyhláška o uzavření vysokých škol ze 17. listopadu 1939. Z Fyzikálního ústavu Univerzity Karlovy (působíště předsedy Společnosti Viktora Vojtěcha), v němž byly uchovávány jak knihy a vlastní administrativní písemnosti, tak přístroje a filmový materiál, který si Společnost opatrovala k natáčení, se uchovalo spíše technické zařízení, a i to pouze v torzu. Korpus vztažující se k působení Společnosti od roku 1924 tak sestává především z osobní korespondence, pozvánek na schůze a další akce, náčrtů přednášek a projektů, uložených v osobních složkách jednotlivých členů – především Viktora Vojtěcha, Jindřicha Brichty, Karla Paspy a jejich brněnského kolegy Josefa Velíška. Od ustavení protektorátu a ještě zřetelněji po roce 1941 však i těchto dokumentů znatelně ubývá.

Z korespondence a osobních poznámek pochází rovněž dokument s hlavičkou Činnost společnosti za okupace. Při odhalování původu tohoto nedatovaného a nepodepsaného dokumentu je třeba komparovat text samotný, uložený v nezpracovaném fondu Československé společnosti pro vědeckou kinematografii v Archivu Národního Technického muzea, se souborem dalších písemností, zejména pak pozvánek na schůze Společnosti, uložených nekompaktně v různých dalších podsložkách téhož fondu či osobních fondech členů. První pozvánkou z bezprostředně poválečného období je pozvání na řádnou členskou schůzi Společnosti, ohlášenou na 20. března 1946 v 17h do Ústavu pro fotochemii a vědeckou fotografii (Fyzikálního ústavu) Univerzity Karlovy, na jejímž programu měl být vedle pracovního rozvrhu činnosti pro nejbližší dobu a volných návrhů také bod označený jako činnost společnosti za okupace. Svolavateli schůze byli dle pozvání sekretář Společnosti Karel M. Pasp a předseda Viktor Vojtěch. Text předneseného referátu předkládá vedle četných detailů o kontaktech a aktivitách členů společnosti v první půli čtyřicátých let též jednatelskou a finanční zprávu, a pochází tak s největší pravděpodobností právě z pera Karla M. Paspy jakožto sekretáře.

Nezávisle na znovuobnovené ČSVK se po válce začala při Československém filmovém ústavu formovat také speciální instituce, jejímž záměrem bylo systematictěji koordinovat veškerou tvorbu v oblasti vědecké kinematografie na území Československa. Popudem k jejímu založení byla absence organizačního rámce pro vědecký, ale i školní, lidový-chovný a tělovýchovný film v rámci projektu zestátnění československé kinematografie. Vedle ČSVK měla na vzniku a řízení komise participovat také ministerstva informací a školství a národní osvěty (MŠNO), přičemž především z hlediska druhého z nich se organizace vědecké kinematografie stala záminkou ke kompetenčním půtkám, jejichž záměrem bylo vymoci si výsadní resortní dozor nad touto oblastí filmové tvorby. První schůze Komise pro vědecký film se uskutečnila 15. prosince 1945 a již z tohoto setkání vzešel první náznak jejího programového vymezení. Komise se v této rané éře profilovala jako organizačně-administrativní orgán, jenž bude koordinovat součinnost praktiků (sdružených pod ČSVK), vědeckých pracovišť a státních orgánů tak, aby byla postupně filmově zpracována klíčová vědecká témata a perspektivní výzkumy československých vědců, a to za podpory státních financí. Pro ČSVK samotnou, do konce války hospodařící výhradně s vlastními zdroji, taková instituce představovala velmi významný impulz k další činnosti. Bezprostřední rozběhnutí dotazníkového sběru informací o stavu soudobé vědecké kinematografie, po jejichž analýze mělo následovat systematické navázání na předchozí činnost pečlivěji koordinující státní a současně vědecké, vzdělávací a výchovné zájmy, bylo ovšem již v počátcích pozdrženo nátlakem ze strany MŠNO, jež komisi označilo za ilegální instituci, formující se záměrně MŠNO navzdory.

Přestože prohlášení MŠNO o ilegálnosti uskupení zdržela další jednání, činnost a programové akce takřka o celý rok, komise zprostředkovávající kontakt mezi filmovými tvůrci a státní správou přece jen vznikla a již koncem roku 1946 a v průběhu roku 1947 rozběhla významné projekty jednak ve smyslu katalogizace existujících vědeckých, školních, lidovýchovných a tělovýchovných snímků nejen domácí výroby v Československu, ale i z hlediska dotažení idey jednoznačného institucionálního zaštitění filmového muzea a archivu či dokončení slovníku filmového názvosloví. Navzdory kompetenčnímu sporu ministerstev začala komise svůj program aktivně naplňovat ve složení V. Baudiš, Jan Hejman, Zdeněk Holub, František Karásek, Elmar Klos, Josef Kuba, Josef Kubec, Jaroslav Milbauer, K. M. Paspá, František Pilát, Josef Plíva, Jaroslav Slaba, Vladimír Úlehla, Josef Velíšek (sekretářem byl Jindřich Brichta) již od své druhé schůze 3. září 1946.

Dokumenty týkající se vyjasňování rezortní příslušnosti komise jsou uloženy ve fondu MŠNO v Národním archivu v Praze a kromě zde publikovaného zápisu z první schůze komise, zprávy referenta prezidia MŠNO a závěrečného vyjádření MŠNO obsahují také pozvánky na první i druhou schůzi komise, adresované prezídiu MŠNO, jež do edice nebyly pro svou ryze informativní povahu zařazeny.

Shromážděné dokumenty dokazují kontinuitu činnosti ČSVK ve válečném období a v letech bezprostředně poválečných (jinak prokazatelnou jen skrze osobní svědectví) a současně potvrzují i personální provázanost institucí zabývajících se otázkami vědeckého, školního a obecně lidovýchovného filmu. Ignorování ze strany legislativy umožnilo aktérům předválečné vědecké kinematografie ustavit novou iniciativu dle vlastního scénáře, v přímé návaznosti na předchozí činnost. V legislativním kontextu se rovněž ukazuje, že

sektor vědecké a školní kinematografie měl navzdory své silné, nezávisle formované tvůrčí a organizační základně svůj oficiální status stále více méně nevyjasněn. Ačkoli nebyla vědecká a školní tvorba v klíčových dokumentech organizace poválečné kinematografie právně podchycena, neznamenalo to, že by byla zcela stranou oficiálních zájmů. Aniž by samo dalo popud k ustavení podobné jednotky či se jinak o organizaci vědecké kinematografie zajímalo, byla pro MŠNO kontrola organizace vědeckého filmovnictví poměrně prestižní záležitostí. Zdrženlivě aktivistický postoj ministerstva dokládá, že soudobé vnímání významu vědecké kinematografie ve společnosti ještě na konci čtyřicátých let stále balancovalo mezi vědomím potenciálu filmové dokumentace vědeckého výzkumu ve všech oblastech bádání (zejména však v lékařství) a skeptickým postojem k nulové finanční rentabilitě projektů. I ta vědce a organizátory vědecké kinematografie již od prvních schůzí vedla k uvažování o nových, progresivnějších metodách exploatace vědeckých filmů v souvislosti s debaty o 16mm a 35mm formátu.

Lucie Česálková

Ediční poznámka:

Dokument Činnost společnosti za okupace je jakožto soubor volných listů uložen v nezpracovaném fondu Československé společnosti pro vědeckou kinematografii v Archivu Národního technického muzea v Praze, ve složce Programy schůzí. Jedná se o strojopis o šesti stranách textu a jedné straně titulní, do něhož bylo zasáháno redakčními poznámkami zeleným perem. Materiály vztahující se ke kompetenčnímu sporu v souvislosti s ustavující se komisí pro vědecký film obsahuje složka Vědecký film – spor o kompetenci v archivním fondu MŠNO v Národním archivu v Praze. Zápis schůze je šestistranným strojopisným materiálem se zvláštní titulní stranou. Zpráva referenta čítá rovněž šest stran, ovšem na třech listech strojopisu. Shrnutí v celé věci je jednostránkovým strojopisným dokumentem. Součástí složky je rovněž pozvání na schůze 15. prosince 1945 a 3. září 1946, které v edici pro ryzí informativnost vynecháváme. Do edice byly materiály seřazeny chronologicky.

Textologické zpracování dokumentů vychází ze zásad pro vydávání historických pramenů. Oproti současné pravopisné normě bylo zachováno původní psaní cizích slov, vykazují-li dané jevy jednotnost zápisu v daném textu (např. *fysikální* m. *fyzikální*, *universita* m. *univerzita*, *orthopedický* m. *ortopedický*, *organisace* m. *organizace*, *popularisační* m. *popularizační*, *arijský* m. *árijský* apod.). Opravena a dnešní normě podřízena byla naopak interpunkce či pravopisné chyby, stejně tak i psaní velkých písmen. Současnému úzu bylo dále uzpůsobeno psaní zkratk, a to i v případě titulů (např. *tj.* m. *t.j.*, *dr.* m. *Dr.*, *ing.* m. *Ing.*). Problematický a původně zcela nejednotný zápis číslovek v prvním dokumentu byl sjednocen na formu 5 000 Kčs, místo případů typu 5. 000 Kčs, Kčs 5.000,-- apod.). Obdobně potom v případě dokumentu č. 3 byl zápis haléřových hodnot Kčs – 50. upraven na 50 hal. Při přepisu dokumentů byla respektována původní grafická struktura textu (odsazování odstavců apod.), v případě dokumentu č. 2 bylo upuštěno od zachování formy psa-

ní zápisu ve formě odsazující jméno promlouvajícího podobně jako v případě scénáře či dramatického textu.

Do hranatých závorek byla v případě dokumentů č. 1 a 3 zanesena doplnění, jež do strojopisného textu vepsal sám autor (v prvním případě zeleným perem, podruhé modrou propisovací tužkou). V případě dokumentů č. 2, 3, 4 byla s ohledem na nejednotnost původního zápisu názvů institucí (*Čs. filmový ústav*, *Čsl. film. ústav*, *Českoslov. filmový ústav*; *ministerstvo informací*, *min. informací*; *ministerstvo školství a osvěty*, *min. školství* apod.) zvolena forma jednotných zkratk: Československý filmový ústav (ČSFÚ), ministerstvo školství a národní osvěty (MŠNO), ministerstvo informací (MI), Československá společnost pro vědeckou kinematografii (ČSVK).

Edici doplňuje dvojí poznámkový aparát. Vysvětlivky značené římskými číslicemi odkazují zpravidla ke grafické podobě dokumentu, případně upozorňují na původní podobu textu před autorovou rukopisnou korekturou (v poznámce značeno „původně...“); arabské číslice obsahují poznámky a vysvětlující komentáře editora.

L. Č.